

تأثیر روش های تدریس فعال بر خلاقیت و نوآوری دانش آموزان

فرزانه سلیمانی^۱، سارا شریفی^۲

^۱ کارشناسی حرفه ای مدیریت امور فرهنگی، گرایش برنامه ریزی فرهنگی و آموزگار مدارس ابتدایی (نویسنده مسئول)

^۲ کارشناسی آموزش ابتدایی

چکیده

در این مقاله، به بررسی تأثیر روش های تدریس فعال بر خلاقیت و نوآوری دانش آموزان پرداخته می شود. روش های تدریس فعال، رویکردهایی هستند که دانش آموزان را به طور مستقیم در فرآیند یادگیری درگیر می کنند و آنها را به جای شنونده صرف، به عاملان فعال تبدیل می کنند. پژوهش ها نشان داده اند که استفاده از روش های تدریس فعال می تواند به طور قابل توجهی بر خلاقیت و نوآوری دانش آموزان تأثیر مثبت بگذارد. این روش ها با فراهم کردن فرصت هایی برای کاوش، پرسش گری، حل مسئله و همکاری، به دانش آموزان کمک می کنند تا مهارت های تفکر خلاق خود را توسعه دهند و ایده های جدید و نوآورانه ای ارائه دهند. در این مقاله، به بررسی انواع مختلف روش های تدریس فعال، مانند یادگیری مبتنی بر مسئله، یادگیری مشارکتی، و یادگیری تجربی، پرداخته می شود. همچنین، شواهد تجربی مربوط به اثربخشی این روش ها بر خلاقیت و نوآوری دانش آموزان ارائه می شود. در نهایت، به ملاحظات عملی مربوط به اجرای روش های تدریس فعال در کلاس درس پرداخته می شود و پیشنهادهایی برای معلمان ارائه می شود تا از این روش ها به طور مؤثر برای ارتقای خلاقیت و نوآوری دانش آموزان خود استفاده کنند.

واژه های کلیدی: روش های تدریس فعال، خلاقیت، نوآوری، یادگیری، آموزش

مقدمه

در دنیای امروز که به سرعت در حال تغییر است، خلاقیت و نوآوری از جمله مهم‌ترین مهارت‌هایی هستند که دانش‌آموزان برای موفقیت در زندگی به آنها نیاز دارند. خلاقیت به معنای توانایی تولید ایده‌های جدید و نوآورانه است، در حالی که نوآوری به معنای توانایی عملی کردن این ایده‌ها در دنیای واقعی است.

پرورش خلاقیت و نوآوری در دانش‌آموزان فواید بسیاری دارد. دانش‌آموزان خلاق به احتمال زیاد در تحصیل خود موفق‌تر هستند، مشکلات را به طور مؤثرتر حل می‌کنند، و در زمینه‌های مختلف زندگی خود ابتکار عمل را به دست می‌گیرند. همچنین، آنها به احتمال زیاد به شهروندانی تبدیل می‌شوند که به جامعه خود کمک می‌کنند و در حل چالش‌های جهانی پیشرو هستند.

با وجود اهمیت خلاقیت و نوآوری، سیستم‌های آموزشی سنتی غالباً بر حفظ و بازتولید دانش تأکید دارند و فرصت‌های کافی برای پرورش این مهارت‌ها در دانش‌آموزان فراهم نمی‌کنند. روش‌های تدریس سنتی که بر سخنرانی معلم و یادگیری غیرفعال دانش‌آموز تمرکز دارند، خلاقیت و کنجکاوی دانش‌آموزان را سرکوب می‌کنند و آنها را به مماشات با ایده‌های موجود تشویق می‌کنند.

در مقابل، روش‌های تدریس فعال بر مشارکت فعال دانش‌آموزان در فرآیند یادگیری تأکید دارند و آنها را به کاوش، پرسش‌گری، حل مسئله و همکاری تشویق می‌کنند. این روش‌ها با فراهم کردن فضایی خلاق و حمایتی، به دانش‌آموزان کمک می‌کنند تا اعتماد به نفس خود را افزایش دهند، از اشتباهات خود درس بگیرند و به دنبال راه‌حل‌های جدید و نوآورانه برای مسائل باشند.

در این مقاله، به بررسی تأثیر روش‌های تدریس فعال بر خلاقیت و نوآوری دانش‌آموزان پرداخته می‌شود. ابتدا، به تعریف خلاقیت و نوآوری و اهمیت آنها در آموزش و پرورش می‌پردازیم. سپس، به بررسی انواع مختلف روش‌های تدریس فعال و شواهد تجربی مربوط به اثربخشی آنها بر خلاقیت و نوآوری دانش‌آموزان می‌پردازیم.

در نهایت، به ملاحظات عملی مربوط به اجرای روش‌های تدریس فعال در کلاس درس پرداخته می‌شود و پیشنهادهایی برای معلمان ارائه می‌شود تا از این روش‌ها به طور مؤثر برای ارتقای خلاقیت و نوآوری دانش‌آموزان خود استفاده کنند.

روش‌های تدریس فعال

روش‌های تدریس فعال رویکردهایی به تدریس هستند که دانش‌آموزان را به طور مستقیم در فرآیند یادگیری درگیر می‌کنند. در این روش‌ها، دانش‌آموزان به جای شنونده صرف، به عاملان فعال تبدیل می‌شوند و از طریق فعالیت‌های مختلف مانند کاوش، پرسش‌گری، حل مسئله و همکاری، مفاهیم را یاد می‌گیرند.

برخی از مزایای استفاده از روش‌های تدریس فعال عبارتند از:

- **افزایش انگیزه و مشارکت دانش‌آموزان:** وقتی دانش‌آموزان در فرآیند یادگیری فعالانه مشارکت می‌کنند، بیشتر مشتاق یادگیری هستند و به محتوای درس بیشتر توجه می‌کنند.

- **بهبود درک و حفظ مطالب:** فعالیت‌های یادگیری فعال به دانش‌آموزان کمک می‌کند تا مفاهیم را به طور عمیق‌تر درک کنند و آنها را به خاطر بسپارند.
  - **توسعه مهارت‌های تفکر انتقادی و حل مسئله:** روش‌های تدریس فعال به دانش‌آموزان فرصت می‌دهد تا از مهارت‌های تفکر انتقادی و حل مسئله خود برای تجزیه و تحلیل اطلاعات، ارائه راه‌حل برای مشکلات و گرفتن تصمیمات آگاهانه استفاده کنند.
  - **تقویت مهارت‌های کار تیمی و ارتباطی:** بسیاری از روش‌های تدریس فعال دانش‌آموزان را به کار گروهی و همکاری با یکدیگر تشویق می‌کند. این کار به آنها کمک می‌کند تا مهارت‌های کار تیمی و ارتباطی خود را توسعه دهند.
  - **پرورش خلاقیت و نوآوری:** روش‌های تدریس فعال فضایی را برای دانش‌آموزان فراهم می‌کند تا خلاق باشند و به دنبال ایده‌های جدید باشند.
در اینجا چند نکته برای استفاده مؤثر از روش‌های تدریس فعال در کلاس درس آورده شده است:
  - **اهداف یادگیری واضحی را تعیین کنید:** قبل از شروع هر فعالیتی، مطمئن شوید که اهداف یادگیری واضحی را برای دانش‌آموزان خود تعیین کرده‌اید. این به شما کمک می‌کند تا فعالیتی را انتخاب کنید که با این اهداف همسو باشد و به دانش‌آموزان کمک می‌کند تا بفهمند چه چیزی از آنها انتظار می‌رود.
  - **فعالیت‌ها را با دقت طراحی کنید:** فعالیت‌های تدریس فعال باید به خوبی طراحی شوند تا جذاب و چالش برانگیز باشند. فعالیت‌ها باید متناسب با سطح دانش‌آموزان باشد و به آنها فرصتی بدهد تا از مهارت‌های مختلف خود استفاده کنند.
  - **به دانش‌آموزان راهنمایی و پشتیبانی ارائه دهید:** در هنگام انجام فعالیت‌های تدریس فعال، مهم است که به دانش‌آموزان راهنمایی و پشتیبانی ارائه دهید. این کار می‌تواند شامل ارائه بازخورد، پاسخ به سوالات و کمک به دانش‌آموزان در حل مشکلات باشد.
  - **از بازخورد دانش‌آموزان استفاده کنید:** پس از پایان هر فعالیت، از دانش‌آموزان بازخورد بگیرید. این بازخورد به شما کمک می‌کند تا فعالیت‌های خود را بهبود بخشید و مطمئن شوید که دانش‌آموزان در حال یادگیری هستند.
- استفاده از روش‌های تدریس فعال می‌تواند روشی مؤثر برای افزایش انگیزه و مشارکت دانش‌آموزان، بهبود درک و حفظ مطالب، توسعه مهارت‌های تفکر انتقادی و حل مسئله، تقویت مهارت‌های کار تیمی و ارتباطی و پرورش خلاقیت و نوآوری باشد. با انتخاب روش‌های مناسب و اجرای آنها به طور مؤثر، معلمان می‌توانند به دانش‌آموزان خود کمک کنند تا به یادگیرندگانی فعال، مستقل و مادام‌العمر تبدیل شوند.

نقش روش‌های تدریس فعال بر خلاقیت و نوآوری

روش‌های تدریس فعال رویکردهایی به تدریس هستند که دانش‌آموزان را به طور مستقیم در فرآیند یادگیری درگیر می‌کنند و آنها را از شنونده صرف به عاملان فعال تبدیل می‌کنند. در این روش‌ها، دانش‌آموزان از طریق فعالیت‌های مختلف مانند کاوش، پرسش‌گری، حل مسئله و همکاری، مفاهیم را یاد می‌گیرند.

تحقیقات نشان داده‌اند که استفاده از روش‌های تدریس فعال می‌تواند به طور قابل توجهی بر خلاقیت و نوآوری دانش‌آموزان تأثیر مثبت بگذارد. این روش‌ها با فراهم کردن فرصت‌هایی برای کاوش، پرسش‌گری، حل مسئله و همکاری، به دانش‌آموزان کمک می‌کنند تا مهارت‌های تفکر خلاق خود را توسعه دهند و ایده‌های جدید و نوآورانه‌ای ارائه دهند.

در اینجا برخی از مکانیسم‌هایی که از طریق آنها روش‌های تدریس فعال می‌توانند خلاقیت و نوآوری را ارتقا دهند، آورده شده است:

- **افزایش انگیزش و مشارکت:** وقتی دانش‌آموزان در فرآیند یادگیری فعالانه مشارکت می‌کنند، بیشتر مشتاق یادگیری هستند و به محتوای درس بیشتر توجه می‌کنند. این می‌تواند منجر به افزایش تمایل آنها به ریسک‌پذیری و آزمایش ایده‌های جدید شود، که از جمله مؤلفه‌های کلیدی خلاقیت هستند.
- **توسعه مهارت‌های تفکر انتقادی و حل مسئله:** روش‌های تدریس فعال به دانش‌آموزان فرصت می‌دهد تا از مهارت‌های تفکر انتقادی و حل مسئله خود برای تجزیه و تحلیل اطلاعات، ارائه راه‌حل برای مشکلات و گرفتن تصمیمات آگاهانه استفاده کنند. این مهارت‌ها برای تولید ایده‌های جدید و نوآورانه ضروری هستند.
- **تقویت اعتماد به نفس:** وقتی دانش‌آموزان در فعالیت‌های تدریس فعال موفق می‌شوند، اعتماد به نفس آنها افزایش می‌یابد. این می‌تواند منجر به افزایش تمایل آنها به بر عهده گرفتن خطرات و آزمایش ایده‌های جدید شود.
- **پرورش مهارت‌های کار تیمی و ارتباطی:** بسیاری از روش‌های تدریس فعال دانش‌آموزان را به کار گروهی و همکاری با یکدیگر تشویق می‌کند. این کار به آنها کمک می‌کند تا مهارت‌های کار تیمی و ارتباطی خود را توسعه دهند، که برای اشتراک ایده‌ها و همکاری با دیگران در پروژه‌های نوآورانه ضروری هستند.
- **فراهم کردن فضایی برای کاوش و ریسک‌پذیری:** روش‌های تدریس فعال فضایی را برای دانش‌آموزان فراهم می‌کند تا کاوش کنند، سوال بپرسند و ایده‌های جدید را آزمایش کنند. این می‌تواند به رشد خلاقیت و نوآوری آنها کمک کند.

انواع روش‌های تدریس فعال که می‌توانند خلاقیت و نوآوری را ارتقا دهند:

- **یادگیری مبتنی بر مسئله:** در یادگیری مبتنی بر مسئله، به دانش‌آموزان یک مسئله یا چالش واقعی داده می‌شود تا آن را حل کنند. دانش‌آموزان برای حل مسئله باید از مهارت‌های تفکر انتقادی و حل مسئله خود استفاده کنند و اطلاعات مربوطه را جمع‌آوری و تجزیه و تحلیل

- **یادگیری مشارکتی:** در یادگیری مشارکتی، دانش‌آموزان در گروه‌های کوچک با یکدیگر کار می‌کنند تا یک وظیفه را انجام دهند یا به یک سوال پاسخ دهند. این کار به دانش‌آموزان کمک می‌کند تا مهارت‌های کار تیمی و ارتباطی خود را توسعه دهند و از یکدیگر یاد بگیرند.
- **یادگیری تجربی:** در یادگیری تجربی، دانش‌آموزان از طریق تجربیات مستقیم یاد می‌گیرند. این تجربیات می‌تواند شامل انجام آزمایش، بازدید از موزه یا کارآموزی باشد.
- **بازی:** بازی می‌تواند روشی موثر برای یادگیری باشد. بازی‌ها به دانش‌آموزان کمک می‌کنند تا مفاهیم را به طور سرگرم‌کننده و جذاب یاد بگیرند.
- **یادگیری مبتنی بر پروژه:** در یادگیری مبتنی بر پروژه، دانش‌آموزان به مدت طولانی روی یک پروژه یا جامع کار می‌کنند. این پروژه‌ها می‌توانند شامل ساخت یک مدل، نوشتن یک مقاله یا فیلم‌برداری از یک ویدیو باشند.
- **یادگیری رهبری:** در یادگیری رهبری، به دانش‌آموزان فرصتی داده می‌شود تا در کلاس درس رهبری کنند. این کار می‌تواند شامل رهبری یک گروه بحث، ارائه یک ارائه یا کمک به معلم باشد.

نقش معلمان در ارتقای خلاقیت و نوآوری از طریق روش‌های تدریس فعال:

معلمان نقش کلیدی در ارتقای خلاقیت و نوآوری دانش‌آموزان از طریق روش‌های تدریس فعال دارند. در اینجا چند نکته برای معلمان در این زمینه آورده شده است:

- **فضایی خلاق و حمایتی در کلاس درس ایجاد کنید:** دانش‌آموزان باید احساس امنیت و تشویق برای کاوش، پرسش‌گری و اشتباه کردن داشته باشند.
- **از روش‌های تدریس متنوعی استفاده کنید:** هیچ رویکرد واحدی برای تدریس خلاقیت وجود ندارد. از روش‌های مختلف تدریس فعال برای برآورده کردن نیازها و علایق مختلف دانش‌آموزان استفاده کنید.
- **به دانش‌آموزان فرصتی برای انتخاب و استقلال بدهید:** به دانش‌آموزان اجازه دهید تا در انتخاب فعالیت‌ها و پروژه‌های خود مشارکت کنند. این به آنها کمک می‌کند تا انگیزه و مسئولیت بیشتری داشته باشند.
- **بازخورد سازنده ارائه دهید:** بازخورد به دانش‌آموزان کمک می‌کند تا نقاط قوت و ضعف خود را درک کنند و مهارت‌های خود را ارتقا دهند.
- **از اشتباهات به عنوان فرصتی برای یادگیری استفاده کنید:** اشتباهات بخشی طبیعی از فرآیند یادگیری هستند. به دانش‌آموزان کمک کنید تا از اشتباهات خود درس بگیرند و آنها را به عنوان فرصتی برای رشد ببینند.
- **با همسالان و والدین همکاری کنید:** با همسالان و والدین همکاری کنید تا محیطی حمایتی برای خلاقیت و نوآوری در داخل و خارج از کلاس درس ایجاد کنید.

با استفاده از روش‌های تدریس فعال و ایجاد محیطی خلاق و حمایتی، معلمان می‌توانند به دانش‌آموزان کمک کنند تا به متفکرانی خلاق و نوآور تبدیل شوند و مهارت‌هایی را که برای موفقیت در قرن بیست و یکم به آنها نیاز دارند، در آنها ایجاد کنند.

نتیجه گیری

در این مقاله، به بررسی تأثیر روش‌های تدریس فعال بر خلاقیت و نوآوری دانش‌آموزان پرداخته شد. پژوهش‌ها نشان داده‌اند که استفاده از این روش‌ها می‌تواند به طور قابل توجهی بر خلاقیت و نوآوری دانش‌آموزان تأثیر مثبت بگذارد.

روش‌های تدریس فعال با فراهم کردن فرصت‌هایی برای کاوش، پرسش‌گری، حل مسئله و همکاری، به دانش‌آموزان کمک می‌کنند تا مهارت‌های تفکر خلاق خود را توسعه دهند و ایده‌های جدید و نوآورانه‌ای ارائه دهند.

انواع مختلفی از روش‌های تدریس فعال وجود دارد، مانند یادگیری مبتنی بر مسئله، یادگیری مشارکتی، و یادگیری تجربی. هر کدام از این روش‌ها مزایا و معایب خاص خود را دارند و می‌توان از آنها در درس‌های مختلف استفاده کرد.

شواهد تجربی نشان داده است که استفاده از روش‌های تدریس فعال در سطوح مختلف تحصیلی، از جمله دوره ابتدایی، راهنمایی و دبیرستان، مؤثر است. همچنین، این روش‌ها برای دانش‌آموزان با پیشینه‌ها و توانایی‌های مختلف مفید هستند.

با وجود اثربخشی روش‌های تدریس فعال، چالش‌هایی نیز در اجرای آنها وجود دارد. یکی از این چالش‌ها، نیاز به آموزش و توسعه معلمان در زمینه استفاده از این روش‌ها است. همچنین، ممکن است لازم باشد که تغییراتی در ساختار کلاس درس و برنامه درسی ایجاد شود تا از اجرای مؤثر این روش‌ها اطمینان حاصل شود.

با وجود این چالش‌ها، مزایای استفاده از روش‌های تدریس فعال قابل توجه است. این روش‌ها می‌توانند به دانش‌آموزان کمک کنند تا به متفکرانی خلاق و نوآور تبدیل شوند و مهارت‌هایی را که برای موفقیت در قرن بیست و یکم به آنها نیاز دارند، در آنها ایجاد کنند. لذا، استفاده از روش‌های تدریس فعال به عنوان رویکردی ضروری برای اصلاح سیستم‌های آموزشی و پرورش نسلی از دانش‌آموزان خلاق و نوآور توصیه می‌شود.

منابع

خدیبوی، محمدی، & فریبا ملک. (۲۰۰۸). مقایسه روش تدریس فعال و سنتی در پیشرفت درس علوم و میزان خلاقیت دانش‌آموزان سوم راهنمایی شهرستان کرج در سال تحصیلی ۸۷-۱۳۸۶. نشریه علمی آموزش و ارزشیابی (فصلنامه)، ۱۱(۲)، ۹۵-۱۲۰.

خوش‌طالع، واصفیان، & فرزانه. (۲۰۱۹). اثربخشی روش تدریس مبتنی بر شبیه‌سازی درس فیزیک بر خلاقیت دانش‌آموزان متوسطه دوم شهر اصفهان در سال تحصیلی ۹۸-۱۳۹۷. نشریه علمی آموزش و ارزشیابی (فصلنامه)، ۱۲(۴۷)، ۱۸۵-۲۰۴.

رجایی لاری، اعلامی، فرنوش، عباسی کسائی، & حامد. (۲۰۲۴). بررسی تأثیر آموزش مشاغل و فرصت‌های شغلی در تقویت نگرش کارآفرینانه دانش‌آموزان پایه ششم. آموزش و مدیریت کارآفرینی.

رسولی، & عیسی مراد. (۲۰۱۶). اثر بخشی روش تدریس بدیعه پردازی بر خلاقیت و پیشرفت تحصیلی دانش آموزان. ابتکار و خلاقیت در علوم انسانی، ۶(۱)، ۱۷۴-۱۵۷.

شکوهی معصومه، & صفدری دوغائی مصطفی. (۲۰۲۱). بررسی نقش هنر آموزی بر یادگیری دانش آموزان.

صالحی، & موسوی اصل. (۲۰۲۱). مقایسه اثربخشی یادگیری مغزمحور و تفکر خلاق در ارتقاء مهارت‌های اجتماعی دانش‌آموزان. پژوهش‌های روانشناسی اجتماعی، ۱۱(۴۳)، ۵۲-۳۵.

کندری، هراتی‌پور، & شریف. (۲۰۲۲). بررسی نقش مدیران در ایجاد خلاقیت و نوآوری و توسعه تفکر پژوهشی برای معلمان و دانش‌آموزان. مدیریت و صنعت، ۳۶۰-۳۸۴.

کی نژاد محمدعلی، & نگاهداری بابک. (۲۰۰۹). تحلیل راهبردی مولفه‌های رشد خلاقیت در نظام آموزش و پرورش کشور.

کیانی، & فرضعلی. (۲۰۲۳). مقایسه تاثیر روش تدریس یادگیری مشارکتی (همیاری) و سخنرانی بر انگیزش و پیشرفت تحصیلی به درس دین و زندگی. پژوهش در آموزش معارف و تربیت اسلامی، ۴(۴)، ۸۶-۶۷.

کیوانی، & جعفری. (۲۰۱۵). تأثیر آموزش راهبردهای فراشناختی در افزایش خلاقیت و بهبود عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان. نشریه علمی آموزش و ارزشیابی (فصلنامه)، ۸(۳۰)، ۱۱۶-۹۹.

نراقی عیسی، قیصری زاده غفار، & حسن زاده کریم. (۲۰۲۲). بررسی خلاقیت در دانش آموزان دوره ابتدایی.